

JOROISTEN KUNTA

TALOUSARVION 2024 JA TALOUSSUUNNITELMAN 2025 - 2026 LAADINTAOHJEET

Sisällysluettelo

1. Talousarvion valmistelun aikataulu	3
2. Talousarvion ja taloussuunnitelman lähtökohdat.....	4
3. Kunnanhallituksen antamat ohjeet talousarvion laatimiseksi	5
3.1 Käyttötalous.....	5
3.2 Investoinnit	6
3.3 Rahoituslaskelma	7
4 Yleiset ohjeet talousarvion laatimiseksi	7
5 Talousarvion rakenne ja sisältö.....	8
5.1 Kunnanjohtajan katsaus.....	8
5.2 Yleisperustelut	8
5.2.1 Kuntastrategia	8
5.2.2 Talouden tasapainotus	9
5.3 Käyttötalousosa	10
5.3.1 Menot.....	12
5.3.2 Tulot.....	13
5.4 Tuloslaskelmaosa	13
5.5 Investointiosa.....	13
5.6 Rahoitusosa.....	15

1. Talousarvion valmistelun aikataulu

Talousarviokokonaisuuden muodostaminen edellyttää koko kuntakonsernilta yhdenmukaisen aikataulun noudattamista. Aikataulu on laadittu siten, että kunnanvaltuustolla on mahdollisuus käsitellä alustavaa talousarvioehdotusta iltakoulussaan ennen päätöksiä vuoden 2024 veroprosenteista. Kaikkien toimialojen sekä konserniyhtiöiden tulee noudattaa alla esitettyä talousarvion laadinnan aikataulua.

Elokuu

- 1–6 kk raportti ja tilinpäätösennuste TP2023 on toimitettava Valtiokonttorille 15.8.2023.
- Kunnanhallituksen ohjeet talousarvion laadinnaksi 14.8.2023
- Talousarvion valmistelu käynnistyy toimialoilla
 - Tilinpäätöksen 2021 ja 2022 analysointi
 - Talousarviovuoden 2023 toteutumien analysointi
 - Talousarviovuosien 2023 ja 2024 toiminnallisten muutosten huomioiminen
 - Vuoden 2024 investointien tarveselvitykset hallintokunnittain
- Tukipalvelut kirjanpito, palkanlaskenta, atk, kiinteistöpalvelut (siivous- ruokahuolto-, talonmies- ja korjauspalvelut) sekä vuokrat 31.8.2023 mennessä.
- Talousarvion 2023 ja taloussuunnitelmien 2024–2025 viimeisimmät vertailuarvot toimialoille laskennan pohjaksi

Syyskuu

- Lautakuntakohtaisten analyysien läpikäyminen kunnanjohtajan kanssa viikolla 38
 - Investointien määräraha- ja tuloarvotarpeet perusteluineen tekniselle toimelle 15.9.2023 mennessä
 - Investointitarpeiden käsittely kunnanjohtajan kanssa
 - Toimialakohtaisten talousarvioesitysten laadinta ja esityksen läpikäynti kunnanjohtajan kanssa viikolla 39
 - luonnokset kokonaislaskelmineen kunnanjohtajalle (luvut järjestelmään syötettynä)
 - KJ antaa ohjeet jatkovalmistelulle

Lokakuu

- Lautakuntakäsittelyt 13.10.2023 mennessä
- Hallituksen TA käsittely (1. käsittely) 30.10.2023
- Valtuuston iltakoulu talousarviosta ja veroprosenteista 30.10.2023

Marraskuu

- Hallituksen esitys veroprosenteista 6.11.2023
- Valtuuston päätös veroprosenteista 13.11.2023

Joulukuu

- Hallituksen talousarvioesitys 4.12.2023
- valtuuston TA käsittely 11.12.2023

Tammikuu 2023

- Talousarvion raportointi Valtiokonttorille 15.1.2024 mennessä.
- Käyttötaloussuunnitelmat hyväksytyt toimialoittain 31.1.2024 mennessä.

Kiinteistö Oy Honkauran talousarvio sekä investointi- ja korjaussuunnitelma tulee valmistella samassa aikataulussa kunnan kanssa, siten, että se on soveltuvin osin käsiteltävissä samanaikaisesti kunnan ja kuntakonsernin talousarvion kanssa.

2. Talousarvion ja taloussuunnitelman lähtökohdat

Meneillään oleva tilikausi 2023 ja keskeisimmät tiedossa olevat muutokset

Käynnissä oleva tilikausi on vielä toukokuun taloustietojen perusteella kunnan ja vesilaitoksen osalta n. 1,85 milj. euroa ylijäämäinen. Merkittävimpinä erinä tulosta heikentävät kesäkuussa saatu n. 0,5 milj. lasku Essotelta, josta jo n. 0,4 milj. € huomioitu tilinpäätöksessä 2022 ja määrästä on siirretty n. 0,25 milj. € lomarahoja heinäkuulle.

Kunnan palvelutuotannossa ei ole tiedossa merkittäviä muutoksia. Menot voidaan pääosin arvioida siten arvioimalla yleistä menotasojen muutosta ja tärkeimpänä kustannuseränä palkkoja.

Valtionosuudet ja veroennusteet tarkentuvat ja päivittyvät valtion talousarvion valmistelun yhteydessä. Valtion talouden tasapainotustoimilla tulee olemaan merkitystä tulopuolen arvioinnissa.

Tulorahoituksen kehitys

Toimintatuottojen arvioidaan kasvavan trendinomaisesti 1 %.

Kuntaliiton julkaiseman ennakkollisen valtionosuuslaskelman (4/2023, viimeinen päivitys 25.4.2023) kunnan valtionosuudet olisivat yhteensä 2.08 milj.€ (2023: 2.62 milj. €). Suunnitelmavuosien 2024 ja 2025 osalta ei ole käytettävissä riittävää tietoa valtionosuuksista. Ne on arvioitu 2 milj. euron tasolle.

Kuntaliiton 4/2023 veroennustekehikon perusteella kunnan verotulot olisivat hienoisesti laskevat suunnittelukaudella. Keskeisimmät perusteet arviolle ovat veronmaksajien väheneminen ja eläköityminen sekä ilmeisesti lyhytkestoiseksi arvioitu taantuma sekä vaatimaton valtiontalouden kasvuennuste. Talousarviovuonna 2024 verotulot olisivat 10.0 milj. € (2023: 10.55 milj.€), suunnitelmavuonna 2025 10.09 milj.€ ja 2026 10.33 milj.€.

2.3 Kustannusten kehitys

Inflaation arvioidaan olevan 3 % talousarviovuonna 2024 ja 2 % suunnitelmavuosina 2025 ja 2026. Tilastokeskuksen mukaan inflaatio Suomessa oli 6,8 % toukokuussa 2023 (7 % 5/2022). Lähihistoriassa inflaatio on edelleen poikkeuksellisen korkea ja se johtuu maailmantalouden tilanteesta, johon muun ohella vaikuttaa Ukrainan sota.

Euroopan Keskuspankin tavoitteena on noin 2 % inflaatio, joka on otettu lähtökohdaksi yleisen kustannuskehityksen arvioinnissa. Tavoitteeseen ei kuitenkaan päästäne vielä vuoden 2024 aikana. Maailmantalouden sopeutuessa vallitsevaan tilanteeseen, arvioidaan inflaation laskevan 3 % tasolle talousarviovuonna 2024. Arvioon vaikuttaa erityisesti se, että monien kunnan käyttämien materiaalien ja palveluiden hintojen nousu on hidastunut ja esimerkiksi energian osalta jo kääntynyt laskuun. Suunnitelmavuosille 2025 ja 2026 inflaation arvioidaan olevan 2 %.

Inflaatio pienentää mahdollisuuksia kustannusten muulle kasvulle, jonka vuoksi uusia vertailuvuosiin 2022 (tilinpäätös) ja 2023 (puolivuosiraportti) nähden uusia kustannuksia tulisi mahdollisuuksien mukaan välttää.

Kustannusten kasvulle varataan 3 % talousarviovuonna 2024 ja 2 % suunnitelmavuosina 2025 ja 2026

2.3.1 Palkkakustannusten kehitys

Palkkakustannusten merkittävästä kasvusta sovittiin useimpien kunta-alan työehtosopimuksissa keväällä 2022. Sovitut työehtosopimukset sisältävät palkkaohjelman. Vuosina 2022–2024 palkankorotustaso noudattaa yleistä linjaa, joka perustuu ventialojen palkankorotusten keskiarvoon tai on vähintään 1,9 prosenttia. Työehtosopimus on kolmivuotinen. Tämän lisäksi kuntatyöntekijöille on tulossa viisivuotinen palkkaohjelma, joka alkaa vuonna 2023 ja nostaisi palkkoja yhteensä 5,1 prosenttia yli yleisen linjan.

Talousarviovuonna 2024 yleiskorotus on 1,5 %, johon lisätään verrokkialojen korotus 0,77 % eli yhteensä 2,27 %, josta korotusvaikutus seitsemälle kuukaudelle laskien 1,33 % vuoden 2023 palkkoihin verrattuna. Järjestelyerä on 0,77 %, josta korotusvaikutus seitsemänä vaikuttavana kuukautena on 0,43 %.

Palkkakustannusten kehitykseen talousarviovuodelle ja suunnitelmavuosille varataan 2,0 %.

3. Kunnanhallituksen antamat ohjeet talousarvion laatimiseksi

3.1 Käyttötalous

Vuoden 2024 talousarvion laadinnan lähtökohtana on käyttötalouden osalta tilinpäätöksen 2022 taso.

- Verotulot arvioidaan varovaisesti Kuntaliiton veroennustekehikon mukaisesti maailmantalouden epävakaa tilanteen vuoksi. Koska kunnan verotulot ovat viimevuosina toistuvasti ylittäneet arvion, voidaan ennustetta maltillisesti muuttaa positiivisemmaksi ennen veroprosenteista päättämistä.
- Palkkakustannusten kasvuun varataan 2 % kaikkina suunnitelmavuosina. Palkkakustannusten kasvun hillitsemiseksi jokaisen rekrytoinnin välttämättömyys on arvioitava tapauskohtaisesti.

- Muiden kustannusten kasvuun varataan arvioidun inflaation vuoksi 3 % talousarviovuonna 2024 ja 2 % suunnitelmavuosina 2025 ja 2026. Kaikki vertailuvuoteen nähden uudet tuotteiden ja palveluiden hankinnat sekä investoinnit on arvioitava tapauskohtaisesti erityisen huolellisesti.
- Talouden tasapainotusohjelma II:n toimenpiteet täytäntöön pannaan. Tasapainotettava määrä on siten 365 000 € talousarviovuonna 2024. Vuodelle 2025 ei ole päätetty talouden tasapainotustoimia. Pääosa tavoitteen määrästä kertyy sotekiinteistöjen pääomavuokrasta, joka korottaa vuokratuottoja 3 + 1 vuoden määräajan noin 280 000 euroa vuodesta 2023 alkaen.
- Kuntastrategian perusteella kunta tähtää ylijäämämiseen tilinpäätökseen. Talousarviovuoden 2024 osalta voidaan kuitenkin poikkeuksellisesti hyväksyä myös lievästi alijäämäinen talousarvio, jotta kunnan palvelutuotantoa ei tarvitsisi mahdollisesti lyhytvaikutteisten muutosten vuoksi heikentää. Kunnan tuloverojen arvioidaan edelleen hienoisesti kasvavan suunnitteluvuosina. Lisäksi vaikuttaa todennäköiseltä, että kunnan kiinteistöverot kehittyvät lähitulevaisuudessa myönteisesti aurinkoenergiaan liittyvien hankkeiden vuoksi.

3.2 Investoinnit

Investointeja suunnitellaan talousarviomenettelyssä, sen investointiosassa, joka sisältää investointiohjelman kullekin suunnittelukaudelle.

Talousarviovuodelle 2024 tai suunnittelukaudelle 2025–2026 ei lähtökohtaisesti oteta uusia investointikohteita, ellei kohteen toteuttaminen paranna merkittävästi kunnan toiminnan tai tilojenkäytön tehokkuutta, tuota positiivista tulovirtaa (elinkeinoelämää tukevat hankkeet) tai ole toiminnan jatkuvuuden tai järjestämisen kannalta välttämätön.

Investointiperusteet on tarkasteltu kuntastrategian 2022–2030 valmistelun yhteydessä. Strategiassa yksi keskeinen painopiste on kuntakonsernin kiinteistöjen energiatehokkuuden parantaminen.

Kunnan arkiston digitalisointia koskeva hanke voidaan käynnistää, mikäli valmisteilla olevat suunnitelmat osoittavat sen järkeväksi. Samalla voidaan käynnistää Koy Kunnantalon hallinnoiman kunnantalon purkamisen valmisteleminen, mikäli purkamiselle vaikuttaisi olevan edellytyksiä.

Talousarviovuoden 2024 kunnan peruspalveluihin ja sitä tukevaan infrastruktuuriin kohdentuvien investointien yläraja on 700 000 euroa. Vähenevän tulorahoituksen vuoksi poistojen määrä on saatava laskevaksi. Kuntastrategian mukaisesti lisäksi voidaan tehdä investointeja, joilla arvioidaan olevan investointimenoa suurempi tulovaikutus.

Kiinteistö Oy Honkauralle tulee sen uudistetun yhtiöjärjestyksen mukaisesti valmistella investointi- ja korjaussuunnitelma vuosille 2024–2026. Honkauran investoinnit eivät sisälly yllä mainittuun kunnan ja vesilaitoksen investointiraamiin, vaan ne suunnitellaan sen tarpeiden ja taloudellisen kantokyvyn perusteella erikseen.

3.3 Rahoituslaskelma

Käyttötalous ja investoinnit on suunniteltava siten, että kunnan nettovelka jatkaa pienenemistään.

4 Yleiset ohjeet talousarvion laatimiseksi

Talousarviossa ja –suunnitelmassa hyväksytään kunnan ja kuntakonsernin toiminnan ja talouden tavoitteet. Talousarvio ja –suunnitelma on laadittava siten, että ne toteuttavat kuntastrategiaa ja edellytykset kunnan tehtävien hoitamiseen turvataan (KuntaL 110.2 §). Alibudjetointi ei ole säännösten mukaista.

Taloussuunnitelman on oltava tasapainossa tai ylijäämäinen. Kunnan taseeseen kertynyt alijäämä tulee kattaa enintään neljän vuoden kuluessa tilinpäätöksen vahvistamista seuraavan vuoden alusta lukien. Taloussuunnitelmassa kunnan tulee päättää yksilöidyistä toimenpiteistä, joilla alijäämä mainittuna ajanjaksona katetaan (KuntaL 110 §). Sekä kunta että kuntakonserni ovat ylijäämäisiä, joten alijäämän kattamista ei todennäköisesti tarvitse huolehtia.

Vain välttämättömät ja todelliset määrärahat ja tuloarviot varataan talousarvioon. Talousarvion 2024 valmistelussa huomioidaan tilinpäätöksen 2022 sekä talousarvion 2023 ja toteutuman 1–6 tilikaudelta 2023 analysointi. Lisäksi huomioidaan tiedossa olevat muutokset talousarvioon 2023 nähden sekä kunnan strategian mukaiset tavoitteet ja talouden tasapainottamistavoitteet.

Talousarvio- ja taloussuunnitelma käsittää vuodet 2024–2026. Taloussuunnitelman ensimmäinen vuosi on laissa erikseen mainittu talousarvio, jonka sitovuus on oikeudellisesti vahvempi kuin taloussuunnitelman. Taloussuunnitelmavuosien 2025–2026 määrärahat esitetään talousarviossa tuloslaskelma-, rahoituslaskelma- ja investointiosissa huomioiden merkittävät toiminnalliset muutokset perusteluineen sekä kustannustason muutokset. Taloussuunnitelma on kunnan viranomaisia ja viranhaltijoita toiminnallisesti velvoittava asiakirja.

Kunnan on tuotettava tietoja kunnan toiminnasta ja taloudesta. Ne annetaan kunnan toiminnan, hallinnon ja talouden ohjausta, johtamista ja seurantaa varten sekä kunnan asukkaiden ja palvelujen käyttäjien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien varmistamiseksi. Kunnan on salassapitosäännösten estämättä toimitettava lain nojalla säännöllisesti toimitettavaksi edellytetyt taloustiedot Valtiokonttorille yhteentoimivuuden edellyttämässä muodossa. Kunta vastaa toimittamiensa tietojen oikeellisuudesta. Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tuotettavista tiedoista sekä tietojen tuottamisen ja toimittamisen menettelytavoista ja ajankohdista (KuntaL 120 a §).

Valtioneuvoston asetuksella (524/2020) on säädetty kunnan taloutta koskevien tietojen toimittamisesta. Kunnan on toimitettava tiedot määräajassa Valtiokonttorin taloustietovarantoon sen ylläpitämän tietojärjestelmän edellyttämässä muodossa (2 §). Kalenterivuoden talousarviota koskevat tiedot on toimitettava viimeistään kalenterivuoden tammikuun 15 päivään mennessä (3 §).

Taloustietojen raportointia ohjaa Automatisoidun raportoinnin käsikirja (AURA), jonka ajantasainen versio löytyy Valtiokonttorin internet-sivuilla (<https://www.valtiokonttori.fi/>

maaraykset-ja-ohjeet/kuntien-ja-kuntayhtymien-automaattisen-taloustraportoinnikasikirja-aura/).

Raportointikokonaisuus KTAS sisältää kuntien ja kuntayhtymien kuntalain mukaiset talousarvio- ja suunnitelmatiedot kokonaistalouden tasolla. Kokonaistaloudella tarkoitetaan ulkoista talousarviota liikelaitokset ja muut eriytetyt yksiköt yhdisteltynä kuten tilinpäätöksessä, sisäiset erät eliminoidaan. Talousarviotietoja ei raportoida konsernitasolla.

5 Talousarvion rakenne ja sisältö

Talousarvio laaditaan mukaillen kuntaliiton päivitettyä mallia (Kunnan ja kuntayhtymän talousarvio ja -suunnitelma, 5. uudistettu painos, Suomen Kuntaliitto, 2022).

5.1 Kunnanjohtajan katsaus

Talousarviokirja aloitetaan kunnanjohtajan katsauksella, jossa käsitellään kunnan ja kuntakonsernin tärkeimpiä toiminnallisia ja taloudellisia asioita.

5.2 Yleisperustelut

Yleisperusteluilla taustoitetaan taloussuunnitelmaa ja jossa esitetään keskeisimmät suunnittelun perusteet, kuten kuntastrategia. Yleisperustelut sisältävät taloussuunnitelmien yleiset perusteet kansantalouden, kuntatalouden sekä alueellisen ja oman kunnan kehityksen näkökulmista tarkasteltuna. Kaikkia toimialoja koskevat yleinen riskienhallinta kuvataan yleisperusteluissa ja tarkempi riskien arviointi tehdään käyttötalousosassa tulosalueittain ja yksiköittäin. Yleisperusteluissa asetetaan konsernijohtoa ja tytäryhteisöedustajia koskevat tavoitteet. Myös talouden tasapainotustoimenpiteet esitetään osana yleisperusteluita, eikä niitä talouden tasapainotusohjelma II:n toimeenpanossa esitetä enää aikaisemman tavoin erikseen toimialoille ja tulosalueille jaoteltuina. Kukin tulosalue huomioi ohjelman tavoitteet ja toimenpiteet käyttötaloudessaan.

Yleisperusteluissa esitetään myös talousarvion rakenne, sitovuus ja seuranta sekä tilivelvolliset. Määrärahat ja tuloarviot kerätään yhteenvetotaulukkaan.

Palvelusuunnitelma esitetään käyttötalousosaan tulosalueittain jaettuna. Siinä kuvataan lyhyesti tulosalueen toiminta ja tavoitteet, jotka on johdettu yleisperusteluissa esitetystä kuntastrategiasta. Suunnitelmat konkretisoivat ja tarkentavat kuntastrategian palvelujen kehittämistä koskevia linjauksia ja niissä kuvataan, millä toimenpiteillä kunnan palvelujen saatavuus ja riittävä palvelutaso pyritään turvaamaan.

5.2.1 Kuntastrategia

Kuntastrategian 2022–2030 perusteella kunta ja kuntakonserni tavoittelee talouden tasapainoa ja ylijäämäistä palveluntuotantoa. Ylijäämästä tehdään sijoituksia ja investointeja kunnan elinvoimaisuuden lisäämiseen. Tavoitteet, toimenpiteet, keinot ja mittarit päätettäisiin ja seurattaisiin vuosittain talousarviomenettelyssä ja siihen liittyvässä raportoinnissa.

5.2.2 Talouden tasapainotus

Talouden tasapainottamisohjelma II 2021 - 2024 (KV 26.4.2021 § 15)

Talouden tasapainotusohjelma II:ssa tavoiteltu kustannusrakenteen kehitys talousarviokaudella verrataan vuoden 2019 tilinpäätöksen lukuihin.

Taloutta on tasapainotettava ohjelman mukaisilla toimenpiteillä talousarviovuonna 450 000 euroa sen viimeisenä toimeenpanovuonna 2024. Koska perusturvan toimiala siirtyy Pohjois-Savon hyvinvointialueen vastattavaksi, on määrästä vähennettävä toimialalle suunnatut tavoitteet, jolloin valtuustoon nähden sitova määrä on 365 000 euroa (450 000–85 000) talousarviovuonna 2024.

Yleishallinnossa ja kunnan yhteisissä toiminnoissa toimeenpannaan seuraavat toimenpiteet:

1. Valtuustoa koskevien kulujen vähentäminen (valtuuston koko pienenee 27:stä 21 valtuutettuun) 5000 €
2. Luottamusjohdon kulut (kokouspalkkio ja matkakulukorvaukset) 3 000 €
3. Kunnansihteerin virka jätetään täyttämättä 25 000 €
4. Sihteerityön uudelleenjärjestely, tavoitteena on - 1 htv 30 000 €
5. Kaikkien kunnan maksamien tukien ja avustusten vähentäminen 10 % kautta linjan 50 000 €
7. Elinkeinoasiamiehen liiketoimintasiirto. Sopimuskauden päättyessä vuonna 2023 tarkastellaan ostoja Navitakselta 10 000 €.
8. Elinkeinotoimen hankesalkun kriittinen tarkastelu 5000 €
9. Työllisyydenhoidon tehostaminen / sakkomaksujen vähentäminen 15 000 €
10. Palvelumaksuja otetaan käyttöön 2000 €
11. Kopiokoneiden leasing-kustannukset 2500 €
12. Vuokra-asuntojen liiketoimintamalli 40 000 € vuonna 2024 (Koy Honkauran omistajanohjaus)

Yleishallinnon tavoitteet ovat yhteensä **172 500** euroa TA 2024.

Ohjelman mukaisista toimenpiteistä päätetään luopua seuraavista:

Sihteerityön uudelleenjärjestely, tavoitteena on - 1 htv toteutuu vain puolittain, 15 000 €

Sivistystoimi toimeenpanee seuraavat toimenpiteet:

1. Kotihoidon tuen vähentyminen (jos lapsimäärä vähenee) 20 000 €
2. Opetusresurssin (htv) vähentäminen perusopetuksessa 50 000 €
3. Lukion nettomenojen pienentäminen 20 000 €

Sivistystoimen tavoitteet ovat yhteensä **90 000** euroa TA 2024.

Tekninen toimi toimeenpanee seuraavat toimenpiteet:

1. Puistojen määrän vähentäminen (hoitotarve, kausityöntekijöiden määrän vähentäminen) 5000 €
2. Vakuutusten kohteiden ja tason arviointi, vakuutukset kilpailutetaan säännöllisesti 10000 €
3. Kiinteistöveroselvityksen loppuunsaattaminen (taloud. tavoitteena kiinteistöverotulojen kasvu) 100 000 € TA 2024
4. Henkilöstön työpanoksen myyminen Varkauden konserniyhtiöille 5000 €
5. Vesimaksujen korotetaan 2,5 prosenttia 28 000 €
6. Sote-kiinteistöjen pääomavuokra 280 000 €

Ohjelman mukaisista toimenpiteistä päätetään luopua seuraavista:

Henkilöstön työpanoksen myyminen Varkauden konserniyhtiöille 5000 €

Teknisen toimen tavoitteet ovat **423 000** euroa TA 2024.

Talousarvion rakenne, sitovuus ja seuranta sekä tilivelvolliset

Valtuustoon nähden sitovaksi taso on kunkin tulosalueen **toimintakate**. Tulosalueen poistot ja arvonalentumiset sekä tulos (ylijäämä/alijäämä) esitetään edelleen informatiivisina tietoina.

Kunnan sisäisten palveluiden tuotehinnoittelusta luovutaan kaikilta niiltä osin, joihin ei ole lakisääteistä tai tarkoituksenmukaisuusperustetta. Sisäisten palvelujen kustannukset vyörytetään tulosalueille kustannuksia parhaiden vastaavilla perusteilla.

Ulkopuolisille palvelunostajille ja kuntakonsernin yhtiöille myytävät palvelut hinnoitellaan suoriteperusteisesti.

Hinnoitteluperusteet ja talousarvion rakennemuutokset tehdään kunnan sisäisenä työryhmätyönä.

5.3 Käyttötalousosa

Käyttötalousosassa asetetaan palvelutavoitteet ja budjetoidaan niiden järjestämisen vaatimat menot ja tulot.

Kunnan organisaatio jakautuu kunnanhallituksen alaisiin **toimialoihin**: yleishallinnon toimiala, tekninen toimiala ja sivistystoimiala.

Toimialat jakautuvat **tulosalueisiin** (talousarvioon nähden sitovat tasot) ja niiden alaisiin **yksiköihin**. Yksiköiden määrä pyritään vähentämään tarkoituksenmukaiseen vähimmäismääräänsä.

Kunnan organisaatiosta ja vastuuhenkilöistä on määrätty tarkemmin 1.8.2023 voimaan astuneessa hallintosäännössä.

Talousarviokirjassa esitetään käyttötalousosassa **sitovalla tasolla, joka on tulosalue**:

1. palvelusuunnitelma (sanallinen)
2. vastuuhenkilö(t) (sanallinen)
3. sitovat tavoitteet (1–3, enintään 5, tekstitaulukko)
4. keinot ja toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi (tekstitaulukko)
5. mittarit ja mahdolliset tunnusluvut (strategiassa ja siitä johdetussa palvelusuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden seuraamiseksi, tekstitaulukko)
6. määräraha- ja tulo- ja menotaulukko (toimintatuotot, toimintakulut, toimintakate, poistot ja arvonalentumiset, ali- tai ylijäämä)
7. keskeiset toiminnalliset ja taloudelliset riskit (sanallinen arvio)
8. perustelut suunnitelmalla ja riskiarviolle (sanallinen arvio)
9. Informatiivisena, erillisenä osiona, silloin kun se on tulosalueella tarkoituksenmukaista, ilmoitetaan tuotteistetuissa toiminnoissa tuotantomäärä ja – hintaluettelo sekä lyhyet tuotekuvaukset (teksti- ja numerotaulukko).

Palvelusuunnitelmat

Palvelusuunnitelmat esitetään kunkin tulosalueen osion alussa.

Vastuuhenkilö

Tulosalueittain ilmoitetaan henkilö tai henkilöt, joka tai jotka vastaavat sen tai toimialueella olevien yksiköiden toiminnasta (sis. mm. raportoinnin kunnanhallitukselle ja -valtuustolle).

Sitovat tavoitteet

Kunnan strategisten tavoitteiden pohjalta asetetaan 1–3 kappaletta, enintään 5 sitovan tason tavoitteita. Tavoitteiden tulee olla realistisia, konkreettisia ja mitattavia. Tavoite on päämäärä, sillä kuvataan tulos, joka saavutetaan toimintaa varten annetuilla määrärahoilla talousarviovuoden aikana. Resurssit ovat keinoja tavoitteeseen pääsemiseksi. Määräraha tai siinä pysyminen tai lakisääteisten velvoitteiden täyttäminen eivät ole kuntalain tarkoittamia tavoitteita.

Keinot ja toimenpiteet

Tavoitteiden tavoitteena on ylläpitää tai kehittää tulosalueen toimintoja. Tavoitteet on asetettava siten, että ne ovat oltava toteutettavissa niihin osoitetuilla voimavaroilla sekä oltava pääsääntöisesti sellaisia, että tulosalueen henkilökunta yksin tai yhteistyössä kunnan muun henkilökunnan ja tarvittaessa ostopalveluiden kanssa voi niihin vaikuttaa. Toiminnallisilla tavoitteilla ohjataan toimintaprosessia ja niitä

käytetään käyttötalous- ja investointiosissa. Taloudellisilla tavoitteilla ohjataan kunnan tulo- ja pääomarahoitusta sekä resurssien jakoa. Tavoitteiden tulee olla johdettuja valtuuston hyväksymästä kuntastrategiasta sekä muista valtuuston toimintaa ohjaavista päätöksistä. Kaikessa toiminnassa tulee huomioida voimassa oleva lainsäädäntö.

Mittarit ja mahdolliset tunnusluvut

Tavoitteiden on oltava laadullisesti ja/tai määrällisesti mitattavia. Mittari voi olla olennaisesti toimintaa kuvaava tunnusluku tai muu tavoitetta varten asetettu toiminnallinen ja/tai taloudellinen mittari.

Keskeisimmät riskit tavoitteiden toteutumiselle

Sitovalla tasolla arvioidaan palvelusuunnitelman ja tavoitteiden toteutumisen kannalta keskeisimmät riskit ja uhkat ja ne raportoidaan muun raportoinnin yhteydessä neljännesvuosittain (1–3 kk raportti, 1–6 kk raportti, 1–9 kk raportti ja tilinpäätös).

Perustelut

Perusteluissa kerrotaan päättäjille erityisen olennaista informaatiota tulosalueen talousarviosta ja toiminnasta.

Sitovan tason toiminta

Toimintaa varten esitetään tavoitteet, määrärahat ja tuloarviot talousarviovuodelle ja taloussuunnitelmavuosille. Toiminnalliset tavoitteet ja määrärahat ovat valtuustoon nähden sitovia.

5.3.1 Menot

5.3.1.1 Palkkakustannukset

Palkkakustannusten korotuksiin varataan TA 2024 ja TS 2025 - 2026 keskimäärin 2,0 prosenttia (arvio) verrattuna vuoden 1.8.2023 korotettuun palkkaan. Lisäksi syyskuussa maksettavat järjestelyerät ja kehitysohjelma on huomioitava.

Eläkemaksujen budjettiohjeet: Työnantajan KuEI ja VaEL maksujen keskiarvolla 16,84%

Muista palkan sivukuluista (sotu, tvn, tap.vak.maksu) tulee tiedot saadaan vasta vuoden 2023 loppupuolella, joten ne tulee arvioida 4,26% mukaan.

Ohjetta täydennetään edellä mainituilta osin syksyllä 2023.

Kevan tasausmaksuun varataan määräraha yleishallintoon omalle **kustannuspaikalle 1324** ”Jakamattomat eläkemenot” (laskelma/luettelo kirjanpitoyksiköltä). Jako toimintayksiköille ja varsinaisille palveluluokille tehdään keskitetysti taloushallinnossa.

Talousarvioon ei lasketa erillisiä toimialan yleiskustannuksia, vaan hallinnon, toimistohenkilöstön ja lautakuntien kustannukset jaetaan suoraan yksiköille erikseen sovittavalla perusteella.

Tuotantohenkilöstön palkat ovat kaikki yksiköille jaettuja mukaan lukien kaikki päällikkövirkojen palkat.

5.3.1.2 Muut menot

Muiden kustannusten kasvuun varataan arvioidun inflaation vuoksi 3 % talousarviovuonna 2024 ja 2 % suunnitelmavuosina 2025 ja 2026. Kaikki vertailuvuoteen nähden uudet tuotteiden ja palveluiden hankinnat sekä investoinnit on arvioitava tapauskohtaisesti erityisen huolellisesti.

Talouden tasapainotusohjelma II:n toimenpiteet täytäntöön pannaan kohdassa 5.2.2 "Talouden tasapainotus" määritellyllä tavalla.

5.3.2 Tulot

Asiakasmaksutulojen tulee perustua voimassa oleviin taksoihin. Taksat tulee tarkistaa ja saattaa ajan tasalle. Tulot tulee arvioida realistisesti ja oikean suuruisina.

Palvelun/tuotteen hintaan vaikuttavat tulot (mm. työllistämistuki, oppisopimuskoulutuskorvaukset, sv- ja tapaturmakorvaukset, Kela-korvaus työterveyshuoltoon, Kelan koulumatkatuki, muut suoraan tuotteen hintaan vaikuttavat tuet ja avustukset) huomioidaan palvelusta perittäviä/tuotehintoja laskettaessa vähentävänä eränä.

5.4 Tuloslaskelmaosa

Tuloslaskelmaosassa osoitetaan tulo-rahoituksen riittävyys käyttömenoihin ja poistoihin. Tuloslaskelmaosan yhteydessä esitetään tulo-rahoituksen riittävyttä mittaavat tunnusluvut.

Kokonaistalouselaskelma, joissa on huomioitu kunta ja vesihuoltolaitos, laaditaan suosituksen mukaisesti.

5.5 Investointiosa

Investointiosassa budjetoidaan pitkävaikutteisten tuotantovälineiden hankinta, rahoitusosuudet ja omaisuuden myynti. **Investoinneille asetetaan myös tavoitteet**, jotka voivat olla rahamääräisessä mitassa tai investointitavoitteen suunniteltu toteutumisajankohta määrätään. Investointiosasta tulee käydä ilmi, mitkä hanketavoitteet ovat valtuustoon nähden sitovia.

Investointien **alaraja** on **10.000 euroa** eli investointiosaan ei budjetoida hankkeita, joiden kustannukset alittavat 10.000 euroa. Mikäli tilivuoden aikana hanke jää alle em. rajan, tulee huolehtia talousarviomuutoksesta määrärahojen siirtämiseksi käyttötalousosaan samoin kuin toteutuneen käytön oikaisusta.

Tulee myös huomioida, että tätäkin suuremmat yksittäiset kunnossapitotyöt kuuluvat käyttötalouteen. Vain peruskorjaukset ja uuden rakentaminen ovat investointiosaan kuuluvia. (Kunnossapito = korjaaminen alkuperäiseen kuntoon; Peruskorjaus = korjaaminen olennaisesti alkuperäistä parempaan kuntoon).

Investointiosa jakaantuu seuraaviin hankeryhmiin:

1. elinvoimaa, kasvua ja työllisyyttä edistävät hankkeet
2. palvelutuotanto (sis. tilat, laitteet, kalusto, ohjelmisto jne)
3. kuntatekniikka (sis. liikenneväylät, puistot ja muut yleiset alueet sekä liikuntapaikat)
4. konsernipalvelut (asunnot, yhtiöt)
5. vesihuoltolaitos

Investoinnit ovat hankeryhmittäin valtuustoon nähden sitovia nettoperusteisesti. Periaatteena on kuitenkin, että yksittäisen hankkeen nettoperusteisen määrärahan ylitys ei saa estää toisen saman hankeryhmän hankkeen toteuttamista suunnitellun kustannusarvion mukaisesti. Näin ollen hankekohtaiset määrärahat ohjaavat investointien toteuttamista, mutta hankeryhmän sisällä voidaan tehdä määrärahasiirtoja, mikäli jokin toinen saman hankeryhmän hanke toteutuu merkittävästi arvioituna pienempänä. Investointiosassa esitetään myös taloussuunnitelmavuosien 2025–2026 hankkeet.

Investoinnit voivat olla **uus- ja laajennusinvestointeja tai korvausinvestointeja**. Investoinneista tehdään aina tarveselvitys, joka perustuu toimialan ja kunnan palvelustrategiaan. Mikäli ao. lautakunta hyväksyy tarveselvityksen mukaisen investoinnin tarpeelliseksi, laaditaan yli 100 000 euron rakennusinvestoinneista hankesuunnitelma. Hankesuunnitelman perusteella laaditaan mm. tarkempi kustannusarvio.

Uus- ja laajennusinvestointeja ovat esim. uudisrakennukset ja laajennukset, koneiden ja laitteiden sekä ohjelmistojen hankinnat.

Korvausinvestointeja ovat esim. rakennusten peruskorjaukset. Korvausinvestoinnit eritellään kahteen kategoriaan. Ensimmäinen on kiinteistöjen **tekninen korjaustarve**, joka aiheutuu kiinteistöjen peruskorjaustarpeesta. Toinen on **toiminnallinen korjaustarve**, mikä aiheutuu palvelurakenteen tulevien muutosten aiheuttamista muutostarpeista toimialan käytössä olevaan kiinteistöön.

Tekninen korjaustarve:

Tekninen toimi laatii esitykset toimialoille ao. toimialan käytössä olevien kiinteistöjen vuotuisista peruskorjaustarpeista. Ao. lautakunta käsittelee peruskorjaustarpeet ja esittää niitä takaisin tekniselle lautakunnalle muiden investointien ohella sen jälkeen kun ao. kiinteistöjen tarve nykyisessä ja tulevassa toimialan palvelurakenteessa on selvitetty.

Toiminnallinen korjaustarve:

Mikäli jonkin toimialan tulevan palvelurakenteen muutoksen tiedetään aiheuttavan muutos-/ laajennustarpeita sen käytössä olevaan kiinteistöön, laaditaan asiasta tarveselvitys ja hankesuunnitelma kuten uus- ja laajennushankinnoissakin.

Lautakunnat esittävät hankesuunnitelmien mukaiset investointinsa kustannusarvioineen tekniselle toimelle 15.9.2023 mennessä ja tekninen lautakunta esittää ne edelleen kunnanhallitukselle ja -valtuustolle.

Tarveselvityksessä toimiala perustelee investoinnin tarpeen ja ilmoittaa onko kyseessä esim. palvelutuotannon määrän lisäys, palvelukyvyyn parantaminen, tuotannon tehostaminen tms. Tekninen toimi avustaa tarvittaessa tarveselvityksen laadinnassa.

5.6 Rahoitusosa

Rahoitusosassa esitetään yhteenvetona rahan lähteet ja käyttö ja se laaditaan vähennyslaskukaavan muodossa. Välisummana esitetään *Toiminnan ja investointien rahavirta*.

Rahoitusosan yhteydessä esitetään toiminnan ja investointien rahoitusta mittaavat tunnusluvut.

5.7 Liitteet

Liitteinä esitetään:

- 1) Elinkeinotoimen hanke-erittely
- 2) Avustukset